

Н. Д. Свірідова,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму і готельного господарства
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля (Луганськ)

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті розкрито роль індустріального туризму як одного із найбільш прибуткових видів економічної діяльності, джерела доходів і валютних надходжень, а також фактора, що сприяє розвитку (через мультиплікативний ефект) багатьох суміжних галузей. Визначено вплив індустріального туризму на зміну економічних показників розвитку регіонального господарського комплексу. Показано, що індустріальний туризм має значний потенціал як інструмент економічного розвитку сфери туризму і регіону в цілому.

Ключові слова: індустріальний туризм, регіон, мультиплікативний ефект, господарський комплекс.

Н. Д. Свиридова

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИНДУСТРИАЛЬНОГО ТУРИЗМА ДЛЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В статье раскрыта роль индустриального туризма как одного из наиболее прибыльных видов экономической деятельности, источника доходов и валютных поступлений, а также фактора, который способствует развитию (через мультипликативный эффект) многих смежных отраслей. Определено влияние индустриального туризма на изменение экономических показателей развития регионального хозяйственного комплекса. Показано, что индустриальный туризм имеет значительный потенциал как инструмент экономического развития сферы туризма и региона в целом.

Ключевые слова: индустриальный туризм, регион, мультипликативный эффект, хозяйственный комплекс.

N. D. Sviridova

ROLE AND IMPORTANCE OF THE INDUSTRIAL TOURISM FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

In the article, the role of industrial tourism as one of the most profitable kinds of economic activity, source of the incomes and currency receipts is opened, and also as factor, which promotes development (through multiplicative effect) many adjacent branches. The influence of industrial tourism on change of economic parameters of development of a regional economic complex is determined. It is shown, that the industrial tourism has significant potential as the tool of economic development of sphere tourism and whole region.

Key words: industrial tourism, region, multiplicative effect, economic complex.

Постановка проблеми. Феномен індустріального туризму є недостатньо висвітленим в українській та російській науковій літературі. Він частіше ототожнюється з поняттям «діловий туризм», який означає поїздки зі службовою метою. Але більшість зарубіжних авторів розглядають поняття індустріального туризму набагато ширше. Деякі з них вважають, що індустріальний туризм передбачає проведення екскурсій на підприємства і надає можливість туристам стати учасниками процесу виробництва. Інші стверджують, що індустріальний туризм – це відвідування об'єктів промислової спадщини, тобто непрацюючих підприємств, пристосованих для туристів та музеїв. І незначна кількість учених припускає, що поняття «індустріальний туризм» вміщує обидва варіанти: відвідування як підприємств, що реально працюють, так і компаній, які зупинили процес виробництва й відчинили свої двері для туристів.

Однак, ставши окремим видом туризму, індустріальний туризм не загубив зв'язку з іншими різновидами ту-

ристичної галузі. Окрім ділового туризму, індустріальний туризм міцно пов'язаний із сільським, культурним, пізнавальним туризмом. Одним із різновидів індустріальних турів є тури для молодих спеціалістів, які вивчають продукцію підприємства та процес виробництва.

Як показує практика, цей вид туризму є дуже прибутковим, адже він викликає неабиякий інтерес серед туристів. Позитивний вплив індустріального туризму на розвиток регіонів у зарубіжних країнах є очевидним, адже ті регіони, які раніше вважалися нецікавими з точки зору туризму, стали всесвітньо відомими туристичними центрами. Цей вид туризму – дуже перспективний для тих промислових регіонів, на території яких розташовано декілька підприємств. Від комплексних турів туроператори отримують більше прибутку, ніж від індивідуальних маршрутів.

Досвід зарубіжних країн показує, що поряд із іншими видами туризму індустріальний туризм користується попитом серед туристів. Він приносить вигоду не тільки туроператорам, а й підприємствам, на яких проводяться

екскурсії. Відтак підвищується конкурентоспроможність компанії, що надають туристичні послуги, а отже, зростає розмір податків, які ці підприємства сплачують до державної казни. Таким чином, разом із розвитком індустріального туризму розвивається і регіон, на території якого розташовані туристичні об'єкти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню сутності, ролі та значення індустріального туризму для соціально-економічного розвитку регіону присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких: Алейнікова Г. М., Боголюбов В. С., Богомолова Є. С., Гельберт Д., Доде Т. Н., Калиновський К. М., Кифяк В. Ф., Котлер Ф., Литвиненко О. Б., Мігрян О. О., Мініч І. М., Петров В. В., Симонсон Л. Р., Стеванс Т., Федорченко В. К., Школа І. М. та ін.

Мета публікації – обґрунтування ролі та значення індустріального туризму для регіону і визначення його впливу на соціально-економічний розвиток території.

Основні результати дослідження. Індустріальний туризм як важливе соціально-економічне явище перебуває у прямій залежності від економічного становища й загальної стратегії розвитку регіону. У багатьох закордонних країнах індустріальний туризм є одним із найбільш прибуткових видів економічної діяльності, становить джерело прибутку і валютних надходжень, сприяє розвитку низки суміжних галузей [1, с. 58].

Індустріальний туризм впливає (мультиплікативний ефект) на розвиток інших галузей народного господарства, а саме транспорту, торгівлі, зв'язку, побутового обслуговування, сільського господарства тощо [2, с. 29].

Чим більшою є частка доходу, витрачена в межах регіону, тим вищим буде ефект мультиплікатора. При цьому в кожній національній економіці він має цілком певні кількісні залежності й може бути обчислений у вигляді якогось коефіцієнта. Для визначення впливу індустріального туризму на зміну одного з економічних показників цей коефіцієнт множать на витрати туристів. Здійснюючи оцінку значення мультиплікатора, важливо визначити його вид:

- *мультиплікатор продажів* вимірює додаткові обороти бізнесу в результаті збільшення витрат туриста;
- *мультиплікатор виробництва* вимірює обсяг додаткового виробництва в економіці завдяки збільшенню витрат туристів;
- *мультиплікатор доходів* вимірює додаткові доходи, що утворюються в економіці в результаті збільшення витрат туристів;
- *мультиплікатор зайнятості* характеризує кількість робочих місць, створених завдяки додатковим витратам туристів.

Докладний аналіз мультиплікаторів здійснюється для оцінки ефективності інвестицій державних або приватних секторів у національні й регіональні туристичні проекти, перевірки відносних величин впливу індустріального туризму порівняно з іншими видами туризму [2, с. 88].

У рамках індустріального туризму послуги не тільки надаються, а й переважно споживаються. Саме в такій подвійній ролі й полягає його економічне значення.

Іноземні туристи, що прибули в країну з метою індустріального туризму, приносять державі валютні кошти, стимулюють зацікавленість у тих галузях господарства (готелі, дороги, залізничний та авіаційний транспорт і т. п.), які беруть участь у обслуговуванні туристів. Таким чином створюються нові цінності, збільшується

національний дохід, а відтак і підвищується життєвий рівень жителів регіону.

Індустріальний туризм сприяє активізації економічно відсталих районів у межах регіону, оскільки вимагає збільшення капіталовкладень на будівництво шляхів сполучення й туристських об'єктів. Спорудження нових доріг, а також розширення та модернізація існуючих промислових об'єктів викликає поживалення в інших галузях господарства [3, с. 52].

Індустріальний туризм стимулює розвиток малонаселених і слаборозвинених регіонів. Він дозволяє використовувати існуючі промислові об'єкти в повному обсязі й не вимагає створення додаткової інфраструктури в промисловому регіоні. Завдяки використанню вже наявних промислових об'єктів індустріальний туризм потребує менше часу для свого розвитку, ніж інші види туризму й, відповідно, меншого розміру інвестицій. Таким чином, цей вид туризму окупається набагато швидше інших туристичних проектів, що, безсумнівно, позитивно позначається на показниках розвитку регіональної економіки [6, с. 19].

Не так багато регіонів мають значну кількість промислових визначних пам'яток, відкритих для публіки. Тому туристична стратегія, де індустріальний туризм займає центральне місце, може допомогти регіону досягти конкурентних переваг порівняно з іншими регіонами. Т. Мадер відзначає, що така стратегія є особливо цікавою для тих регіонів, які ще не мають характерного туристичного профілю і на території яких відсутні інші туристичні визначні пам'ятки [5, с. 54].

Регіон зможе отримати велику вигоду, якщо він у змозі задовольнити всі потреби туристів, будь то продукти харчування, сувеніри або розміщення. У цьому контексті вирішальне значення має розміщення прибулих, оскільки воно значною мірою впливає на тип залучених туристів і тривалість їх перебування. Як відомо, відвідувачі, що залишаються на ночівлю, загалом витрачають більше грошей під час перебування в регіоні, а тому останній повинен намагатися поліпшити умови розміщення, що збільшить кількість туристів. Найбільш привабливою цільовою групою регіону є відвідувачі з інших країн, оскільки в середньому вони витрачають більше грошей, ніж місцеві туристи, що справляє позитивний вплив на розвиток економіки регіону.

Отже, створюючи спеціалізовані індустріальні тури, можна залучити велику кількість як вітчизняних, так і іноземних туристів до регіону, що сприятиме покращенню його економічного становища. Особливо важливо усвідомити роль індустріального туризму в економічному розвитку в період фінансової кризи, під час якої чимало промислових підприємств призупинили виробничий процес. Кошти, отримані від проведення екскурсій, а також продажу супутніх товарів (карта підприємства, фотографії, брошури тощо) на цих об'єктах, становить для регіону досить стабільне джерело доходів.

Відчутною є роль індустріального туризму для соціального розвитку регіону. З погляду зайнятості сектор туризму має великий потенціал, особливо в традиційних промислових містах, які дуже часто страждають від низького рівня освіти населення й великої кількості людей, що живуть завдяки соціальній допомозі. Пряма зайнятість у сфері туризму (бари, готелі, ресторани й т. ін.) припускає, в основному, мало-кваліфіковану роботу, що дає змогу працевлаштувати некваліфіковану частину населення міста і, зрештою,

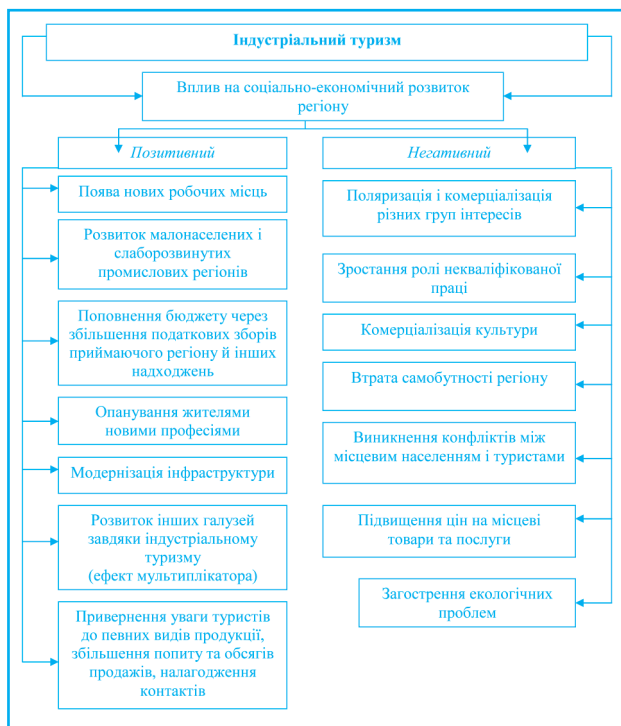

Рис. Вплив індустріального туризму на соціально-економічний розвиток регіону

Джерело: Складено особисто автором

полегшити соціальні проблеми у промислових містах. Але туризм може також побічно створити більш кваліфіковану зайнятість, наприклад, у сфері транспортних та виробничих послуг. Індустріальний туризм потребує й кваліфікованих робочих місць, де будуть зайняті, приміром, професійні гіді компанії, фахівці з маркетингу і комунікацій та ін.

Індустріальний туризм як вид відпочинку допомагає відновити сили й працездатність людини і відповідно – психофізіологічні ресурси суспільства. Він сприяє раціональному використанню вільного часу людини, збагачує соціально-економічну інфраструктуру, поглиблює між-регіональне співробітництво країн, держав і народів. Підкреслимо, що саме у відтворенні робочої сили полягає головна соціальна функція і туризму загалом, і індустріального туризму зокрема.

Окрім того, індустріальний туризм має виховне значення, що полягає у підвищенні свідомості учасників екскурсій, які відвідують різні промислові об'єкти, ознайомлюються із виробничим процесом і досягненнями підприємства. Адже екскурсія – це не тільки продукт споживання, а й спосіб виховання, прищеплення культури, смаку. Відвідування індустріальних підприємств може викликати у молодих людей інтерес до техніки й промислової історії свого краю. Це особливо важливо в нашій країні, адже не є таємницею, що Україна на національному рівні зіштовхнулася із проблемою нестачі кваліфікованої робочої сили. Розвиток індустріального туризму – можливість привернути увагу молоді до справді трудових цінностей [7].

Слід відзначити також суспільне і гуманітарне значення індустріального туризму. Він є засобом відкритого доступу до людських цінностей, індустріальної спадщини, духовного оздоровлення, встановлення солідарності, комунікацій і взаєморозуміння між людьми, розвитку їх інтелектуальних здібностей.

Попит на індустріальний туризм підвищується, коли у багатьох людей необхідно покращити або змінити уявлення про регіон. Ключову роль у цьому відіграють місцеві жителі. Завдяки індустріальному туризму можна підсилити бренд території або виправити помилкову гадку про нього.

Водночас, поряд із позитивним впливом індустріального туризму на розвиток регіону слід відмітити і деякі вади цієї галузі. Ідеться зокрема про так звану монокультуру туризму. Більш висока заробітна плата в туристичній галузі залучає туди працівників, що згубно впливає на сільське господарство через відплив звідти робочої сили. Як наслідок, знижуються обсяги сільськогосподарської продукції на тлі збільшення туристського потоку й обсягів споживання. Одночасно порушується або повністю руйнується традиційний уклад життя й природний ландшафт у центрах масового туризму. Відтак монокультура туризму сама підриває основи свого існування.

Іноді уряди країн, що розвиваються, ставляться до індустріального туризму занадто оптимістично. Реалізовані у пріоритетному порядку активні інвестиційні програми, спрямовані на його розвиток, можуть перешкодити задоволенню більш важливих для країни потреб. Наприклад, кошти, вкладені в індустріальний туризм, можна було б використати на освіту, охорону здоров'я та інші соціальні потреби.

Індустріальний туризм іноді становить причину інфляції. Туристи вкладають гроші, зароблені в іншому регіоні, в економіку певного туристичного регіону. Оскільки це збільшує доходи останнього, то виникає велика вірогідність інфляційного тиску, тобто підвищення цін на товари першої необхідності: продукти, одяг, житло, транспорт. Ціна, яку іноземні туристи готові заплатити за своє проживання під час відпустки, може різко знизити попит на житло самих місцевих жителів [4].

Таким чином, індустріальний туризм має як позитивний, так і негативний вплив на соціально-економічний розвиток регіону. Основні переваги й недоліки індустріального туризму представлені на рис.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зауважимо, що індустріальний туризм хоч і має значний потенціал як інструмент економічного розвитку, однак він не є панацеєю від усіх економічних проблем регіону. Уряд повинен докласти чимало зусиль для оптимізації, а не максимізації прибутку від туризму, беручи до уваги фактори, які сприятимуть розвитку регіону.

Література

1. Алейнікова Г. М. Організація і управління турбізнесом / Г. М. Алейнікова. – Донецьк: ДІТБ, 2002. – 184 с.
2. Богомолова Е. С. Организация и регулирование туристско-рекреационного комплекса региона: монография / Е. С. Богомолова. – Майкоп, 2005. – 153 с.
3. Вавилова Е. В. Основы международного туризма / Е. В. Вавилова. – М.: Гардарики, 2005. – 160 с.
4. Гуляев В. Г. Туризм: экономика и социальное развитие / В. Г. Гуляев. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 304 с.
5. Mader T. Produzierende Betriebe als touristische Attraktionen in Ruhrgebiet. Grundlagen, Erscheinungsformen, Probleme. Magisterarbeit, Heinrich-Heine Universität Deusseldorf. Diplomatica GmbH. – Hamburg, 2003. – 163 p.
6. Schmidt D. Industrie-Tourismus: Moeglichkeiten und Grenzen einer Anwendung auf ausgewaehlte Gemeinden der Landkreise Coburg, Kronach und Lichtenfels, Bayreuth. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, 1988. – 363 p.
7. Чайковская Н. Кривбасс станет центром индустриального туризма / Н. Чайковская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kri.com.ua/print:page,1,2492-v-krivom-roge-khotjat-razvivat-industrialnyj>

Стаття надійшла до редакції 1 жовтня 2010 року